

Oponentský posudok

na habilitačnú prácu SOCIOKULTURNÍ PROMĚNY VESNICE: Moravský venkov na prahu třetího tisíciletí. Brno 2011, strán 224.

PhDr. Miroslav Válka Ph.D. upriamil svoju habilitačnú prácu na problematiku moravského vidieka z rozhrania druhého a tretieho tisícročia. Regionálne a časové rámcovanie publikácie vyplynulo z toho, že na Morave výrazne zastúpené agrikultúrne prostredie, ako aj jemu zodpovedajúca rurálna spoločnosť, práve v tomto období prechádzali neobyčajne dynamickým vývinom a radikálnymi zmenami ich sociokultúrneho uspošobenia. Je teda zrejmé, že Miroslav Válka, špecialista v odbore etnologického či národopisného bádania, sa v prilievavom čase chopil témy a problematiky aktuálnej nielen z poznávacích, ale aj celospoločenských zreteľov.

Nestáva sa často, žeby práca, ktorá reaguje na aktuálne výskumné a spoločenské potreby, bola zároveň aj vyzretým, čiže v empirickej a teoretickej zložke citeľne prínosným dielom. Akže posudzovaná publikácia Miroslava Válku naplnila takéto kritériá, čo potvrdzujú aj doterajšie ohlasy vedeckej obce, mohlo sa tak stať vďaka tomu, že autor bol na spracovanie danej problematiky náležite pripravený. Poznal ju nielen z rozsiahlej odbornej a popularizačnej literatúry, ale aj z vlastných systematických, hlavne terénnych výskumov. A potom aj z toho, čo sa v ňom o moravskom vidieku naakumulovalo z autopsie.

Naznačené predpoklady mohol Miroslav Válka zúročiť iba na zodpovedajúco vystavanej koncepcii svojej publikácie. Možno konštatovať, že pritom preukázal dobrú orientáciu v teoretických východiskách etnologického a sociálnovedného bádania. Azda najzreteľnejšie sa to prejavilo v tom, že za východisko svojich dlhoročných pozorovaní, ako aj pri zhromažďovaní empirického materiálu pre posudzovanú publikáciu, si zvolil sídla dedinského typu, no hlavne v nich skoncentrované dedinské, či lokálne komunity. V spoločenských vedách sa tieto územné a sociálne útvary posudzujú ako historicky univerzálne kategórie. A preto aj ako efektívne analytické jednotky pri vytváraní sociokultúrneho obrazu malých pospolitostí tradičnej, ale aj modernej a postmodernej spoločnosti.

Ukázalo sa, že Miroslav Válka si pre analyticko-syntetizujúce rozpracovanie ťažiskových problémov svojej publikácie, vytypoval reprezentatívne komponenty spôsobu života vidieckeho obyvateľstva. Sú to predovšetkým človekom skultivovaná krajina, usporiadanie dedinských a malomestských sídiel, poľnohospodárska výroba, sociálne rozvrstvenie vidieckeho obyvateľstva, obyčajové tradície a spoločenské slávnosti, a napokon, z týchto daností vidieka vykryštalizované podoby identity dedinčanov. Každému z uvedených ukazovateľov sociokultúrneho uspošobenia vidieckych komunít venoval Miroslav Válka osobitnú kapitolu, čo sa aj z metodologického hľadiska ukázalo byť ako dobre zvolený postup. Hlavne pre lepšie pochopenie systémových súvislostí, ako aj pre zvýraznenie celku a jeho častí v živote agrikultúrnej spoločnosti.

Miroslav Válka správne pochopil, že rozpracovávať vývinové procesy takého komplexného a globalizovaného fenoménu, akým je agrárna civilizácia, nemožno iba z pohľadu jednej vednej disciplíny, v danom prípade etnológie. Treba preto oceniť, že sociokultúrne premeny moravského vidieka sa podujal prezentovať a aj interpretovať v širšom multidisciplinárnom zábere, v ktorom popri dominantnej etnológii boli zastúpené aj poznatky zhromaždené historiografiou, rurálnou sociológiou, kultúrnou a sociálnou antropológiou, aj sociálnou ekológiou. Treba oceniť, že ani takýto širší interdisciplinárny záber nerozviklal Miroslava Válku v jeho predsavzatí ukotviť výskum danej problematiky v špecificky etnologickej metodike kvalitatívnych výskumných postupov. Čiže v zámere zhromažďovať empirické poznatky vlastným terénnym výskumom, a to formou bezprostredného pozorovania a neštruktúrovaných rozhovorov s príslušníkmi skúmaných komunít. Autenticitu takto získavaných informácií oprel aj o rozsiahlu a dokumentačne premyslenú fotografickú a filmovú vizualizáciu skúmaných reálií.

Prechádzam k posúdeniu toho, čo sa Miroslavovi Válkovi z uvedeného teoretického a metodologického arzenálu, ako aj z objemného heuristického potenciálu, podarilo vedecky zúžitkovať a prezentovať v jeho habilitačnej práci. Podarilo sa mu fundovane doložiť a aj presvedčivo charakterizovať procesy a zmeny, ktoré sa udiali na moravskom vidieku v druhej polovici 20. a v prvom decéniu 21. storočia. Jeho kniha sprostredkováva obraz a dosah zvrátov, ktoré postihli profesnú a sociálnu skladbu vidieckych komunít na Morave. Dáva odpoveď aj na to, akú úlohu zohráva v živote súčasnej vidieckej spoločnosti tradičná kultúra, ako aj historická a kultúrna pamäť dedinských komunít.

Publikácia Miroslava Válka poukázala na to, že vývin moravského vidieka bol určovaný nielen civilizačnými inováciami, ale aj politickými stratégiami. S tými sa spájajú aj na Morave prežité dve zásadné spoločenské diskontinuity, ktoré boli vyvolané udalosťami z rokov 1948 a 1989. Analýzou týchto diskontinuitných procesov Miroslav Válka dospel k záverom, že príslušné generácie na moravskom vidieku, ktoré boli späté s poľnohospodárskou prvovýrobou, na takéto zmeny neboli pripravené. S týmito zmenami sa na program dňa dostalo rozkolísanie a deštrukcia mnohými generáciami kultivovaného hodnotového systému tradičnej agrárnej spoločnosti. Do života vidieckeho obyvateľstva sa vkrádala bezradnosť a vytrácala sa z neho niekdajšia zmysluplnosť. Je evidentné, že erózia, ktorá postihla moravský vidiek v druhej polovici 20. storočia, takmer zlikvidovala tamojší „sedliacky stav“. Iba ďalší vývin môže ukázať, či nepočtené roľnícke rody obstoja v nových spoločenských podmienkach. Publikácia Miroslava Válka sprostredkováva aj obraz pestrej škály transformačných a revitalizačných procesov, zásluhou ktorých sa začala formovať nová sociokultúrna fyziognómia moravského vidieka.

. Akže by som sa vo svojom posudku mal vyjadriť aj k prípadným vecným či koncepčným nezrovnalostiam posudzovanej publikácie, potom by som sa chcel niekoľkými poznámkami dotknúť toho, čomu je venovaná šiesta kapitola Pozornosť som zbystril už pri jej názve Kulturní identita vesnice.. Za korektniejšiu by som považoval formuláciu o kultúrnej identite dedinčanov/vesničanů. Prekvapil ma aj zúžený rámec tejto problematiky, pretože sa tu hovorí iba o kultúrnej identite. Vzhľadom k tomu, že publikácia je osnovaná na koncepte dedinských sídiel a lokálnych komunít, v publikácii mohla byť zohľadnená aj problematika

lokálnej identity. Nielen identity, ale aj lokálnej diverzity, ktorá sa chápe ako odvrátená tvár identity, ako dôsledok pôsobenia odlišných identít, odvodených z prejavov v hospodárskej, konfesionalnej alebo kultúrnej sfére (napr. od lokálnych foriem nárečia, zamestnania, odevu, tanca, atď.). Je síce pravda, že v súčasnosti sú už mnohé tradičné indikátory lokálnej identity značne oslabené, alebo aj zabudnuté. Bola tu však príležitosť pojednať o transformačných a inovačných procesoch aj na tomto úseku, pretože prejavy lokálnej a regionálnej identity sú aj na moravskom vidieku v súčasnosti nemenej živé, ako to bolo v minulosti. A ešte jedna poznámka. Nakoľko je problematika sociokultúrnych premien dediny rámcovaná moravským vidiekom, žiadalo by sa aspoň stručné vysvetlenie takéhoto kroku. Či sa pod týmto pojmom chápe určitý geografický alebo aj sociokultúrny útvar.. Už samotný pojem Morava a adjektívum moravský navodzujú otázky, či sa s moravským vidiekom spájajú aj nejaké prejavy moravanstva, či už v podobe regionálnej, historickej, kultúrnej alebo inej identifikácie.

Záverom možno zhrnúť, že habilitačná práca PhDr. Miroslava Válku: Sociokulturní proměny vesnice, je vedecky pôvodným, heuristicky a metodologicky náročne koncipovaným dielom. Empirickými a teoretickými poznatkami sa stáva cenným prínosom k rozvoju etnologického a sociálnovedného bádania v domácich aj medzinárodných reláciách. Habilitačná práca Miroslava Válku spĺňa požiadavky štandardne kladené na úroveň habilitačných prác v odbore etnológia.

prof. PhDr. Ján Botik, DrSc.

V Dunajskej Lužnej, 20.2.2012